

1. Мельничук О. С. Загальні питання синтаксису української мови / О. С. Мельничук // Сучасна українська мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С.5–37.
2. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – [2-ге вид., переробл.]. – Луцьк : Ред. вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
3. Плющ М. Я. Словоформа у семантично елементарному та ускладненому реченні : [вибрані праці] / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с.
4. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер ; [пер. с фр. И. М. Богуславский и др. ; вступ. ст., общ. ред. и коммент. В. Г. Гак]. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с.
5. Шевченко Т. Поезії / Тарас Шевченко. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 2003. – 368 с.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 408 с.

Масицкая Татьяна. Семантико-синтаксические отношения и синтаксические связи (на материале поэзии Тараса Шевченко). В статье исследованы функциональные особенности семантико-синтаксических отношений и синтаксических связей в предложении. Указано, что в грамматической структуре украинского предложения функционируют семантико-синтаксические отношения, которые формируют семантико-синтаксический аспект предложения, и синтаксические связи, которые характеризуют формально-синтаксический аспект структуры предложения. Произведена семантическая дифференциация семантико-синтаксических отношений на субъектные, объектные, адресатные, инструментальные и локативные. Семантико-синтаксические отношения направлены от подчиненного компонента к подчиняющему. Проанализированы типы и формы синтаксических связей, исследовано их значение для определения членов предложения. Выделение основных типов семантико-синтаксических отношений и синтаксических связей связано с направлением синтаксической зависимости. Определено, что семантико-синтаксические отношения формируют семантическую зависимость, а синтаксические связи указывают на тип формальной зависимости.

Ключевые слова: семантико-синтаксические отношения, синтаксические связи, семантическая зависимость, формальная зависимость, структура предложения.

Masytska Tetayna. Semantic and Syntactic Sentence Relations and Syntactic Links (a Case Study of Taras Shevchenko's Poetry). The article researches some functional peculiarities of semantic and syntactic sentence relations and syntactic links. It is specified that in the grammar structure of an Ukrainian sentence the semantic and syntactic relations forming the semantic and syntactic aspect of a sentence and the syntactic links that are descriptive of the formal syntactic aspect of a sentence structure are in operation. The differentiation of the semantic and syntactic relations has been examined and the subject, object, addressee, instrumental and locative relations have been studied. The semantic and syntactic relations are directed from the dependent component to the subordinating one. The types and forms of syntactic links have been analyzed and their role for modifying sentence members has been underlined. Distinguishing the main types of semantic and syntactic relations and syntactic links is connected with the direction of syntactic dependency. It turns out that the semantic and syntactic relations represent the semantic dependency and syntactic links points to the type of formal dependency.

Key words: semantic and syntactic sentence relations, syntactic links, the semantic dependency, the formal dependency, a sentence structure.

Стаття надійшла до редколегії
06.08.2014 р.

УДК 811. 161.2'36+801.73

Микола Мірченко

Т. Г. Шевченко «народився, щоб осяяти всю Україну!» (Олесь Гончар)

У статті досліджено деякі особливості поетичних творів Т. Шевченка, зокрема тих, у яких поет звертається до релігії, окреслює коло вічних проблем людства на тлі своєї епохи. Показано геніальність нашого Шевченка у вимірах сучасної України, розкрито деякі вічні проблеми долі та слави поета в умовах заблокованої культури.

Ключові слова: козацька слава, слава сонцем засіяла, слава України, образ нації, молитесь Богові одному, слово пламенем взялось, те слово – Божее кадило.

Постановка наукової проблеми та її значення. Може, якби доля не закинула Т. Шевченка так далеко від України, він «не став би... не здобув би слави світової... Бо ж цілюща, свята краса України, – за словами Олесея Гончара, – з відстані бачиться зіркіше». Геній Шевченка інколи незбагненний: *Світе тихий, краю милий, Моя Україно, За що тебе сплюндровано, За що, мамо гинеши? Чи ти рано до схід сонця Богу не молилась, Чи ти діточок непевних звичаю не вчила?* («Розрита могила»). Які пророчі слова?! І як підтвердження сказаного – *В неволі виріс між чужими, І не оплаканий своїми, в неволі, плачучи, умру, і все з собою заберу, Малого сліду не покину – на нашій славній Україні, на нашій не своїй землі. І не пом'яне батько з сином, Не скаже синові: «Молись. Молися, синку: за Вкраїну Його замучили колись»* («В казематі»). До Бога, Царя небесного звернені болі й радості Тараса Шевченка, якого навіть звинувачували у войовничому атеїзмі в т. зв. радянському шевченкознавстві, вириваючи з контексту окремі рядки (*...а до того я не знаю Бога... проклену святого Бога... немає Господа на небі*). («Сон»). Проте в багатьох творах цей «атеїст» висловлює достойно хвалу Богові, наголошуючи: *«Молюся, Господи, молюсь, Хвалить тебе не перестану!...»* або *«Моліться Богові одному, Моліться правді на землі, А більше на землі нікому не поклоніться. Все брехня – попи й царі...»* («Неофіти»); *«То воля Господа. Годіть! Смиріться, моліться Богу І згадуйте один другого...»* («В казематі»); *«Спочивайте, діти, та благайте, просіть Бога, Нехай на сім світі мене за вас покарає За гріх цей великий»* («Гайдамаки»).

А вболіваючи за рідне українське слово, він благає Богородицю, щоб послала *«...душі убогій сину, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило, І на Україні понеслось, І на Україні святилось. Те слово – Божеє кадило, Кадило істини. Амінь...»* («Неофіти»). Благає, щоб діти козацького роду не одщурались *«того слова, Що мати співала, Як малого повивала, З малим розмовляла; ... того слова, Що про країну сліпий старець, сумуючи, Співає під тином...»* («Гайдамаки»).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Як відомо з джерел, перші згадки про намір Т. Шевченка написати твір про матір Ісуса Христа постають із його листів. Так, у листі до В. Репніної від 1 січня 1850 він пише: *«Единственная отрада моя в настоящее время – это евангелие. Я читаю ее без изучения, ежедневно и ежечасно. Прежде когда-то думал я анализировать сердце матери по жизни святой Марии, непорочной матери Христовой, но теперь и это мне будет в преступление. Как грустно я стою между людьми!»*. А в другому листі від 7 березня цього ж року зізнається: *«Новый завет я читаю с благоговейным трепетом. Вследствие этого чтения во мне родилась мысль описать сердце матери по жизни пречистой девы – матери Спасителя. И другая – написать картину распятого Сына ее. Молю господа, чтобы хоть когда-нибудь олицетворились мечты мои! Я предлагаю здешней католической церкви (когда мне позволят рисовать) написать запрестольный образ (без всякой цены и уговору), изображающий смерть Спасителя нашего, повешенного между разбойниками, но ксендз не соглашается молиться перед разбойниками!»*. Зрозуміло, що здійснити свій задум на засланні Т. Шевченкові не вдалося, і почав він її (поему «Марія») лише в жовтні 1859 року. Сьогодні маємо кілька редакцій і варіантів поеми [1, с. 141–162].

Завдання і мета статті – проаналізувати на матеріалі деяких творів Т. Г. Шевченка мовистичні й текстологічні особливості; розкрити глибинну силу Шевченкового слова в контексті сучасної епохи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Про те, що Шевченко був глибоко віруючою людиною, свідчить багато його поезій, так чи інакше пов'язаних із релігійними мотивами:

*А Бог дивиться, чи є ще
Взискающий* Бога?
Нема добро творящого,
Нема ні одного!
Коли воли неситії
Гріхами дознають?
Ідять люде замість хліба,
Бога не згадають,
Там бояться, лякаються,
Де страху й не буде,
Так самі себе бояться*

* Виділення старослов'янських лексем моє. – М. М.

*Лукавій люде,
Хто ж пошле нам спасеніє,
Верне добру долю?
Колись Бог нам верне волю,
Розіб'є неволю,
Восхвалімо тебе, Боже,
Хваленіям всяким,
Возрадується Ізраїль
І святий Іаков.*
(«Псалми Давидові»)

*Господь Бог лихих карає –
Душа моя знає,
Встань же, Боже, твою славу
Гордий **зневажає**.
Вознесися над землею
Високо, високо.
Закрий славою своєю
Сліпе горде око.
Доки, Господи, лукаві
Хваляться, доколи
Неправдою? Твої люди
Во тьмі і неволі
Закували... Добро твоє
Кров'ю потопили...
Якби не Бог поміг мені,
То душа б **живая**
Во тьмі ада потонула,
Проклялась на світі.
Ти, Господи, помагаси
По землі ходити.
Ти **радуєш** мою душу
І серце врачуєш.
І **пребудет** твоя воля
І твій труд не **всує**...*
(«Псалми Давидові»)

*Псалом новий **Господові**
І **нову** славу
Воспоєм чесним собором,
Серцем нелукавим.
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих
Правим помагає
Преподобній во славі.
І на тих ложах
Радуються, **славословлять**,
Хвалять ім'я божє, ...
І мечі в руках їх добрі
Острі обоюду....*
(«Псалми Давидові»)

Переспів «Давидових псалмів» був важливим і для самого Шевченка. Перебуваючи в листопаді 1845 року в Переяславі в А. Козачковського, Шевченко інколи брав до рук Біблію, відзначаючи в

книзі місця особливо величаві [3]. Усе життя Шевченка – це зв'язок з Україною, це прагнення побачити її вільною: *Встане Україна, І розвіє тьму неволи, Світ правди засвітить, І помоляться на волі Невольничі діти...*, або вкладаючи у вуста Тараса Грясила, промовляє: *Бідна моя Україно, Стоптана ляхами! Україно, Україно! Ненько моя, ненько! Як згадаю тебе, краю, Заплаче серденько.... Де поділось козачество, Червоні жупани? Де поділась доля-воля? Бунчуки? Гетьмани? Де поділося? Згоріло?...*

Уражає мова поетичних і прозових творів Кобзаря. У «Псалмах Давидових», «Марії» помірне вживання старослов'янської лексики (*вознесися, благий, псалом, новую, воспоєм, псалтирі і тимпані, благая, преподобній, вонми, во славі, славословлять, обоюду, радуєш, врачуєш, преподобная, воззри, окрадених, достойно пєтая, всеблагая, пренепорочная* та ін.).

Уражаюча сила Шевченкових текстів в утвердженні віри в Боже добро, Вище Начало:

*Святая сила всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаяю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твого мученика сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойно пєтая! Благаю!
Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий кінець, о всеблагая!
А я, не злобний, востояю,
Як процвітуть убогі села,
Псалмом і тихим і веселим
Святу доленьку твою.
(«Марія»)*

Наш милий рідний край, нещасну Україну просить Шевченко любити *«во время лете, В останню тяжкую минуту за неї Господа молить»*. На чужині поет благає Господа, щоб той дав йому змогу ще раз поглянути на *«на лани тії зелені і тії могили... А не даси, то донеси На мою Вкраїну мої сльози, Бо я, Боже, Я за неї гину»*. У «Кобзарі» Шевченко засуджує фальшивих патріотів:

*Не вам, в мережаній лівреї
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую статъ
І за свободу, Розтинать,
А не любить ви вчились брата!
О роде суетний, проклятий
Коли ти видохнеш?*

Непримиримий у своїй любові до України, геній Шевченка промовляє палкими словами *«Я так її люблю, мою Україну убогу, Шо проклену самого Бога, за неї душу загублю...»*. Оце *«проклену самого Бога»* й зумовило т. зв. «атеїзм» Шевченка...

«Істинно великий поет, – відзначає Іван Дзюба, – це поет, який виразив не лише глибини власної індивідуальної природи та своє людське призначення, не лише образ своєї нації, свого суспільства та поняття своєї доби, а й ще ширший погляд на світ у поняттях, що набули значення загальнолюдських і вічних...» І далі: *«Широкий спектр цих «вічних» світових мотивів уклався навколо таких основних загальнолюдських духовних і моральних понять, як Бог; Істина (іржа); Правда (і кривда); Добро (і зло); Справедливість (і несправедливість); Свобода і неволя; Любов (і ненависть); Дружба (і ворогування); Вірність (і зрада); Помста (і прощення); Вина (і спокута); Вітчизна, Батьківщина, Рідна сторона (і чужина); Материнство; Сім'я; Совість; Честь, Гідність; Надія; Слово і Ідея; Ідеал, Влада; Право, Обов'язок та інших, здебільшого в антитегічній парності [4, с. 430–431].*

Домінантне для раннього Шевченка поняття «*козацька слава*», відоме з козацьких дум і пісень. У його поезії воно має широкий спектр емоційних навантажень – від гордості за славне минуле народу («*За що слава козацькая На всім світі стала!...Тільки слава Сонцем засіяла*») до гіркоти та суму за нею («*А панам лукавим... Нащо здалась козацькая Великая слава;* »...), до віри, що «*Слава не поляже, Не поляже, а розкаже, Що діялось в світі, Чия правда, чия кривда і Чий ми діти;* *Любїть її, думу правди, Козацькую славу*». Тут, безперечно, утвердження слави пов'язане зі славою України, як-от: «*Наша дума, наша пісня Не вмре, не загине... От, люде наша слава, Слава України;* *І возвеличимо на диво І розум наш і наш язик...*»

Шевченко вбачає славу козацьку у вимірі **Божої Слави України**, бо ж вона атрибут національного буття, а не слава «*убогих руйн*», надія на «*нову славу*». Уболівання за долю Божої Слави («*Осміяли твою славу, і силу, і волю...*») йде за утвердження («*Не дай знущатися лукавим, І над твоєю вічно-славою. Й над нами, простими людьми!...*») неможливості її привласнення силами зла: «*Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли, Мов у Московії татаре, І нам, слїтим, передали свої догмати!... кров, пожари, всі зла на світі, війни, чвари, Пекельних мук безкраїї ряд. І повен Рим байстрят! От їх догмати і їх слова. То явна слава...*» (Виділено мною. – М. М.).

Проте про славу він говорить і з сарказмом... «*А ти задрипанко, шинкарко, Перекупко п'яна! Де ти в ката забарилась з своїми лучами? У Версалї над злодієм Набор розпустила? Чи з ким іншим мизкаєшся З нудьги та похмілля...*»

У Шевченка, у тих вимірах часу, значення слави йде в протистоянні слави «*славних прадідів великих*» – і слави «*правнуків поганих*». Увесь драматизм полягає в протиставленні справжньої і формальної Слави, у розмежуванні між «*тяжкими ділами*» «*дядьків отечества чужого*» і «*високими могилами мучеників*». Ну яких ще потрібно слів, щоб так пророче висловитися про долю нинішньої України. Мені імпонують рядки з прекрасної книги М. Степаненка [5], де автор коментує думки Олесея Гончара: «*Прости мене мій православний Боже, за ці нічні думки... Не знаю, де більше тебе: чи в православних храмах, чи в костьолах. Може, треба було раніше покатоличитись Україні, іти на конфедерацію з Польщею? Не пролились би ріки невинної крові!... Думки... думки...*», зазначаючи справедливо: «Не з добра ці думки-розмисли зародилися у свідомості українця-патріота Олесея Гончара. Надокучило йому бачити, як **нахабно відбирається у нас сусідами історія**, як **заганяється на периферію мова**, як **байдужіє наш люд**, як в імперсько-російських обіймах **умирає душа наша, умирає воля**» [5, с. 230]. Але сьогоднішнє протистояння влади так званої легітимної і українства молодішої генерації і свідомої людності підтверджує слова, що «*не вмирає душа наша, не вмирає воля*».

Мене вразило, як далекого 1911 року Сильвестр Яричевський пророче писав: «Кате-людоїде! Не скуєш душі живої, ні слова живого», хоч би ти і побивав їх «тюрмою, Сибіром і кнутом варяга!...». «Були хижакі, що руйнували нашу хату – були печеніги, половці, татари, турки – усіх перетрївала наша Україн, не знівечить її новочасний **тмутороканський бовван!** Не допоможуть укази, заперети, ні **замиканє** уст тридцятимільйонному народові, розв'язуване єго товариств, ні катувань щонайліпших синів народу...». «А станеться теє на основі та во ім'я кнчїв батька Тараса. По заповіту любови до людю: «**обніміте, брати мої, найменшого брата**»; і по заповіту **самооборони** к самосвідомості національної: «**в своїй хаті своя правда, і сила, і воля**»; по заповіту національного самоповажання, правдивої доброї **науки** на **рідній мові**, **охоти до жертв** для добра рідного краю!... » [6, с. 4–5].

Закінчує свою оповідь у далекому 1906 р. Г. Коваленко про Т. Шевченка такими словами: «по смерті не щастила доля бідолашному Тарасові, бо твори його були заборонені, “Кобзаря” не можна було видавати. Та **велику силу мали святі слова** його, і люди, незважаючи на заборону, переписували їх або добували “Кобзаря”, друкованого за грямицею. Тоді цензура **мусила дозволити видати в Росії “Кобзаря”, хоч не повного, на половину приборканого**». На думку автора, статті, життя і поезія Шевченка – «то **велика святиня** для кожного українця, то вічний заповіт людям, щоб любили правду, добро і волю, щоб не **допускали сильним кривдити слабких**, працювали і змагалися іти до тієї ясної будущини, коли не буде ні холопа, ні пана, коли **всі люди будуть братами**» [2, с.11].

Джерела та література

7. Вашук Ф. Т. Поема Шевченка «Марія» в редакціях та варіантах : зб. пр. XVII Наук. Шевченк. конф. / Ф. Т. Вашук. – К. : [б. в.], 1970. – С. 141–162.
8. Коваленко Г. З життя Тараса Шевченка // Коваленко Г. Рідний край, 1906. – Чис. 8. – С. 10–11.
9. Козачковский А. Из воспоминаний о Т. Г. Шевченке / А. Козачковский // Киев. Телеграф. – 1875. – 25 февр.
10. Иван Дзюба. Універсальні мотиви в Шевченковій поезії // Иван Дзюба. З криниці літ. – Т. 2. – К. : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. – С. 430–481.
11. Степаненко М. Публіцистична спадщина Олесь Гончара (мовні, навколо мовні і деякі інші проблеми) // М. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2008. – 396 с.
12. Яричевський Сильвестр. 1861–1911 на Україні / С. Яричевський // Народний голос. – 1911. – Чис. 11. – 16 берез. – С. 4–5.

Мирченко Николай. Т. Г. Шевченко «родился, чтобы озарить всю Украину!» (Олес Гончар). В статье рассмотрены некоторые особенности поэтических сочинений Т. Шевченко, особенно тех, где он обращается к религии, выделяет круг вечных проблем на примере своей эпохи. Показано гениальность нашего Шевченко в измерениях современной Украины, раскрыто некоторые вечные проблемы судьбы и славы поэта в обстоятельствах заблокированной культуры.

Ключевые слова: казацкая слава, слава солнцем засияла, слава Украины, образ нации, молитесь Богу одному, слово пламенем взялось, это слово – Божие кадило.

Mirchenko Mykola. T. G. Shevchenko «Was Born to Light up the Whole of Ukraine» (Oles Gonchar). The article inquires into some peculiarities of Shevchenko's poetical works, namely those in which the poet appeals to religion, discloses the realm of eternal problems of humanity on the background of his epoch. The genius of our Shevchenko is shown in the dimensions of modern Ukraine and certain eternal problems of fate and glory of the poet under conditions of blocked culture are investigated.

Key words: cossacks glory, glory shining as the sun, glory of Ukraine, image of nation, pray tu God alone, word is ablaze, that word God's censer is.

Стаття надійшла до редколегії
07.07.2014 р.